

Sorin ANTOHI în dialog cu
Jean-Jacques ASKENASY

OAMENI ȘI PATRII

Istoriile și geografiile identității

POLIROM
2021

Cuprins

Prefață (Sorin Antohi)9

Conversația.....63

Structura biografiei, structura conversației (65); acasă peste tot (65-66); rădăcinile familiei (67-68); țărani Olteniei (67-68); lumea din memorie (67); dictaturile (67-68); explozia amintirilor, ordinea memoriei (67-68); fluxul amintirilor, fluxul conștiinței (68); ce este conștiința (69); cunoaștere și conștiință (69-70); familia paternă, tatăl (70-71); linia maternă, mama (72); părinții se întâlnesc (72); din Bulgaria în România, via Paris (73); celălalt Jean-Jacques (74-75); la Paris: franceza, orașul, școala (75-76); la Craiova: familia, școala, româna, „Pedagogul Tricolor” (77-80); legile antievreiești și efectele lor directe; revelațiile și traumele diferenței (79-83); la școala româno-israelită „Lumina” (84); revenirea la școala de stat: noi traume și schimbări; colegul Ștefan Potârcă (84-87); sionismul și adversarii lui; colegul Radu Ionescu; colegii refugiați din Basarabia, tensiunile din școală (87-88); exmatriculat ca sionist sau contrarevoluționar, reprimat cu mită (89-90); „naționalizarea” și declasarea; evreii marxiști (90-91); un român omenos (91-92); preocupările elevului Askenasy Jean-Jacques (92-93); vecinii Eskenasy și fiul lor, Victor Eschenasy (93-94); decizia de a merge la Medicină; mentorii noștri; Traian Cohal; perfecționarea românei prin traduceri din franceză (94-96); primul *coup de foudre* (96); student medicinist cu taxă oneroasă la Timișoara; „acțiunea afirmativă în comunism” (97-99); mutarea la Medicina din Cluj (100); chiriaș

la familia Shardy și ucenic fotograf; logodna cu M.K., căsătoria, despărțirea (100-102); repartizat ca medic la Leordeni; viața unui tânăr medic de țară; îngrijitoarea alcoolică Maria; ticăloșiile unui tânăr fost manist; proletarii sar în ajutor; și te jefuiesc (103-106); prin concurs, la Spitalul nr. 9 din București (107); cererea de plecare în Israel; alte încercări de emigrare ale familiei (107-108); un văr marxist și sionist (108); *Hakhshara*, pregătirea pentru kibbutz și Palestina (108-109); plecarea părinților în Israel (109-110); formarea ca medic: și generalist, și specialist; un an de șomaj; un nou concurs; neatenția birocrației (111-112); viața sub radar; medic specialist în neurologie, dar medic de circumscripție la Predeal (112-113); întâlnirea fortuită cu nomenclatura: Lica Gheorghiu și Gheorghe Gheorghiu-Dej (114-115); un aparat de tensiune mai special; pacienții dau năvală (115-116); doctorul Rișcă, invidios și vigilant, îl demască (116-117); Partid contra Securitate; Dej salvează un „deponent” (117-119); la mormântul lui Gheorghiu-Dej (119); memoria istoriei recente: un film documentar (119-120); scările la care are loc istoria (121-123); Shlomo/Giora, tată/fiu: fuziunea memorială a două vieți; fiecare om, un univers (124-125); revenirea prin concurs la București după zece ani (125-126); din nou despre mentori (126-128); lunga istorie a unei plecări și urmele ei la CNSAS (128-131); evoluția carierei: de la „medic bun, dar evreu” la „medic bun, dar român” (132-133); minoritățile emigrează; germanii și evreii, foștii inamici ireductibili, sunt exporțați cam la fel (134); specialiști, generaliști (135-137); școala din România și imaginea ei (138); toate strategiile emigrării, simultan; (inter)vine Golda Meir (139-140); vânzarea evreilor: instituții de stat și întreprinzători privați; un anume Silviu Șerbănoiu, colonel de Securitate (140-141); lumile paralele ale traficului de persoane; corupția Securității și a securiștilor (141-142); „Silviu Șerbănoiu”, pseudonimul unui securist real și foarte activ (143-145); vânzarea multiplă a proprietății, furtul apartamentului, „legendat” ca vânzare (144); păgubași, profitori (144-145); vânzarea romilor, alt „parteneriat public-privat” (145-147); după „vânzare”, apartamentul devine casă conspirativă a Securității, iar în democrație e „cumpărat” de generalul de Securitate Nicolae Irinoiu (147-148); plecarea, totuși (148); creștini și evrei (149);

bancurile cu evrei (150-152); plecarea, altă tentativă narativă (152); continuitatea (in)justiției în România: furtul (paleo)securist, validat după 1989 (152-155); minoritari, majoritari în România și Israel (153-158); dosarul 149074 din arhiva CNSAS (158-159); cât de complet este: nimic despre raporturile cu nomenclatura (159-161); în viață și în povestea ei, aterizarea pe aeroportul din Lod (162); un fel de *debriefing* sumar pe aeroport (162); Șlomo Leibovici-Laiș; Ministerul Absorbției Imigranților (162-163); de ce neapărat Israel (164); un congres de neurologie cu peripeții (164-166); la Carmiel, în ulpan; un *raptus* al solului: desculț pe arătură, plângând pe pământul lui Israel; un *raptus* al libertății, pe mare; o plecare ratată de la București la Moscova (166-168); viața în ulpan, învățarea limbii ebraice; despre limba ebraică și renașterea ei modernă; despre limba română și reformele ei (169-172); limbile și practica lor (172-174); strategia de bază: reușita profesională (174-175); plecarea la cercetări aprofundate în SUA (175); Mercedesul unui medic imigrant (176-177); povestea unei injustiții fără sfârșit: lupta pentru recuperarea apartamentului furat; printre nume și pseudonime: Mihai Caraman; sistemele și regimurile politice trec, furtul rămâne (177-185); ce vorbesc evreii din Israel cu cei din diaspora (185-186); arabii din Israel (187-188); diferendul insolubil dintre israelieni și palestinieni (188-189); speranța de viață a statului Israel (189); șansa unei vieți normale; în *boom* economic, tehnologic, edilitar etc. (190-192); ieșirea din utopie: apocalips ori pace (193); demografia și consecințele ei (193); egalitate intelectuală/profesională între elita arabă și cea evreiască din Israel (193-196); o utopie: Neve Shalom/Wahat al-Salaam (197-198); obsesia conflictului iminent; viitorul, între Eden și Armaghedon (199); din nou: sosirea în Israel; socializarea (199); o majoritate de minorități (200-201); o memorie învățată (201-202); integrarea prin serviciu militar și războaie (202-204); Shlomo Giora Shoham, figură tragică (205); Israelul, o lume foarte eterogenă (205-206); (ultra)religiozii (207-208); societatea israeliană și conviețuirea celor diferiți (208-210); memoria publică: Holocaustul (210); din nou despre memoria învățată (211); dimensiunea universală a experienței genocidare (211-214); înapoi la parcursul profesional (214-216);

revenirile în România (216-217); români și România în casa Askenasy (217); Israelul călătorilor români (218); contacte româno-israeliene (219-220); israelienii originari din România, imigranți „cu pantofi de gumă” (220-221); ICR Tel Aviv și activitățile sale, atitudinea statului român (221-222); turismul israelian de masă în România (222-223); identități fluide, rădăcini în România (222-223); oaza românească, nevoia de România (224); prezențe în România (225-227); experiența sud-africană: apartheid (228-229); în Togo: medic al președintelui (229); Africa de Nord și arabii (230); o enciclopedie de microistorii (231-232); Victor Eschenasy, partidul cu un singur membru; marxism inflexibil, comunism idealist (232-240); foști comuniști din România emigrează în Israel (240); „evreii se ajută între ei” (240-241); revenirea antisemitismului după 1989; evrei și vânduți evreilor: stabilitatea răului (242-243); cum se (re)construiește o poveste de viață (243-244); alte chipuri ale familiei Askenasy: soția, Rita (245-247); fiul, Nadir (248); nepotul, Enosh (249-250); nepoata, Nitay (251); reîntâlnirea cu România (251-252); diasporă (252-253); din nou despre identitățile fluide (253-254); din nou, de la „medic bun, dar evreu” la „medic bun, dar român” (254); diversitatea populației israeliene (254-255); majorități, minorități (255-258); o revoluție la TV; apropierea de Ambasada României; Mariana Stoica (258-260); noi amânări ale revenirii (260-261); o scrisoare și o faptă bună (261-262); o adresă israeliană pentru români (262-263); o urgență medicală (263); instituția Jean și Rita Askenasy (263-264); recunoașterea academică în România (264-266); o surpriză neplăcută: demolarea Școlii „Lumina” (266-267); o surpriză plăcută: nunta sorei Motoașcă (267-268); cărți, conferințe și oameni (268-271); primirea în Academia Română (271-272); onorurile instituțiilor, prețuirea semenilor (272-273).

Index de nume275

(Cartea despre care vorbesc pe larg mai jos este exemplul cel mai elocvent în acest sens.) Efectul acestei rezistențe cognitive asupra interlocutorului lui Jean (o spun cel puțin în nume propriu, dar am putut avea confirmări și de la alții) este în ansamblu benefic, în tot cazul maieutic – dacă nu întotdeauna (imediat) terapeutic.

Am descris prima mea întâlnire cu Jean în textul meu „Manifestul unui neurolog umanist”, apărut ca prefață a cărții sale *Spiralologia. O teorie neurologică a relației cunoaștere-conștiință* (Institutul European, 2015). Reproduc în continuare, practic *ad litteram*, acele pagini mai vechi, care se înscriu perfect în logica acestui volum. Continui cu o secțiune despre ceea ce înseamnă pentru mine evreii și Israelul, pentru a încheia cu o secțiune mai tehnică despre cartea de față.

O conferință despre specificul național

Pe 29 noiembrie 2013, doi savanți israelieni din domeniul și de vârste diferite, având rădăcini românești și aflați în raporturi cordiale, s-au reîntâlnit din întâmplare în avionul de București. Unul dintre ei, Moshe Idel, celebritate mondială în istoria religiilor, autoritatea maximă în studiile despre mistica iudaică (născut la Târgu Neamț în 1947 și emigrat în 1963), venea la o conferință despre specificul național organizată de mine pe Domeniul Regal Sinaia în zilele de 30 noiembrie și 1 Decembrie. Aflând asta, celălalt, Jean-Jacques Askenasy, neurolog de renume internațională (născut la Sofia pe 13 noiembrie

1929 și ajuns în Israel pe 31 octombrie 1972), l-a întrebat dacă n-ar putea asista și el la întrunire. Așa am ajuns să vorbesc prima oară la telefon cu profesorul Askenasy, pe care l-am invitat, desigur, să ni se alăture. Am luat cu toții trenul spre Sinaia și ne-am petrecut următoarele două zile în discuții însuflețite. La vârsta când alții socotesc că știu totul, acest eminent medic cu orizont intelectual enciclopedic, care pare cu cel puțin cincisprezece ani mai tânăr decât este – o frumoasă dovadă vie a propriilor teorii despre longevitatea spiritului care învață perpetuu –, voia să afle tot ce se putea despre teoria specificului național românesc. A fost imediat adoptat de grupul nostru internațional, ne-a ascultat atent și a participat activ la discuții (ca și Luca Pițu, aflat la una dintre ultimele sale apariții într-un context academic), la Sinaia și în trenul care ne readucea pe 2 decembrie în capitală.

Profesorul Askenasy se dovedise deci un mare amator de teorii ale specificului național românesc. Acest vast domeniu, care ne pasionează pe toți la Dunăre și Carpați, constă într-un interminabil discurs narcisic, uneori exaltat, adesea toxic, care oscilează între megalomanie și ură de sine – ori le combină neașteptat pe ambele în doze variabile. Preocuparea maniacală de a defini *românitatea*, înainte sau în loc de a trece la acțiune pentru transformarea țării, preferința pentru mania autocriticii naționale în detrimentul căutării unor soluții practice de ieșire din diversele crize ale Istoriei au fost cândva numite sarcastic de Cioran (deloc străin el însuși de autoscopia națională și de excesele ei) „teoria României”. Pentru a o depăși, pentru a putea trece vreodată de la autocritică la construcție, nu există decât o posibilitate: deconstrucția

critică a teoriei pe baza analizei istorice și rigorii conceptuale, în comparație cu alte culturi, vecine (și, de regulă, ignorate) ori depărtate (și, de regulă, imitate). Așa cum vorbim noi de românitate, alții vorbesc de germanitate, hispanitate, iudaitate etc., atribuind unui macrogrup etno-național-lingvistic-confesional o esență colectivă anistorică, chiar metafizică. Astfel, individul și natura umană devin categorii secundare, neglijabile ori pernicioase, pe când identitatea colectivă, idiosincronică și imuabilă a macrogrupului devine singura realitate umană definitorie. Inșul, pe de o parte (nivelul micro- al existenței), și omenirea, pe de altă parte (nivelul macro- al speciei și al Istoriei), nu mai contează ori au sens numai în raport cu canonul intermediar al macrogrupului esențializat, eventual ca negări ori amenințări la adresa acestuia.

Biografia unui erou picaresc

Cât despre practica specificului național românesc, cel puțin la fel de problematică, am descoperit că noul meu prieten avea foarte multe să ne spună. Dacă noi vorbeam mai mult din cărți, iar reflecția noastră păstra amprenta lecturilor specializate, deși nu era lipsită de aportul istoriilor proprii de viață, el își întemeia preponderent reflecția pe o experiență ieșită din comun, individuală și colectivă, pe care încerca s-o înțeleagă, dincolo de tragedie, absurditate și injustiție, prin recursul la rațiune. După ce a trăit la Sofia până la trei ani, Jean-Jacques

Askenasy a locuit cu părinții în Franța până la vârsta de nouă ani, pentru a se stabili apoi cu toții în România, unde el avea să rămână, așa cum menționam mai sus, până în 1972. Confirmat și integrat rapid în noua patrie ca specialist eminent, după un stagiul de pionier al medicinei în situații extreme, inclusiv în deșertul Negev și în război, precum și după învățarea limbii ebraice la maturitate, în acele condiții dramatice, Jean-Jacques Askenasy avea să colinde lumea întreagă până azi, ca medic și savant apreciat, hiperactiv, neobosit, deschis empatic către suferința celuilalt.

Fără să intru în detalii, aș vrea să revin la anii românești, decisivi pentru formarea lui Jean-Jacques Askenasy ca om, intelectual, medic, savant și spirit civic.

Începutul și sfârșitul perioadei amintite stau sub semnul unor regimuri politice cu ambiții totalitare, excese criminale și viclenii comerciale, pe când partea ei mediană, comparativ mai favorabilă în multe privințe, marchează încercările României comuniste de a-și normaliza de nevoie societatea devastată de stalinism, de a-și reface cât de cât elitele profesionale decimate și de a-și resuscita economia intrată în colaps. Jean-Jacques Askenasy a cunoscut toate aceste faze ale istoriei românești. La 11 ani, pe 10 septembrie 1940, a fost exmatriculat din clasa I a Colegiului Național „Carol I” din Craiova, ca urmare a aplicării decretului-lege 1220 (semnat de prim-ministrul Ion Gigurtu și de ministrul Justiției Ion Gruia). Legile rasiale, care codificau o tot mai intensă atitudine publică antisemită și o transformau în politică de stat, îl loveau astfel direct și personal pe înzestratul și sânguinciosul elev, deja apostrofat ca „liftă păgână” și exclus (mai întâi simbolic, apoi și administrativ) din grupul de egali – scena

esențială a socializării timpurii. Nu e greu să ne imaginăm caracterul traumatic al acestei precoce experiențe de marginalizare, etichetare și excludere, așa cum cred că putem citi în biografia ulterioară a eroului nostru un scenariu al emancipării de sub tirania identității atribuite de alții și o căutare a sinelui într-un alt teritoriu, deopotrivă în plan individual și în plan universal, de la microcosmosul neuronal la infinitul macrocosmic. În multe privințe, numele acestui om aflat în bătaia vânturilor Istoriei poate fi interpretat și într-un registru simbolic: tatăl său, numindu-l Jean-Jacques (cu gândul la Rousseau, fără îndoială), l-a așezat sub semnul Luminilor, al universalismului naturii umane, al demnității, libertăților și drepturilor omului, al raționalismului; numele de familie, Askenasy, semnifică un întreg destin colectiv, întâlnirea comunitară cu Tradiția și Istoria; în fine, apelativul simplu, Jean, folosit în viața curentă, ne readuce în sfera individualului, singura în care putem căuta legitim un specific ireductibil, rezultat din interacțiunile complexe ale tuturor determinațiilor și contextelor vieții unui ins, de la steaua sub care se naște (în sens astronomic, nu astrologic) la liberul său arbitru.

Din fericire, familia Askenasy nu a fost nimicită de Holocaust, așa că viața ei a reintrat pe un făgaș aproape normal după al Doilea Război Mondial, iar Jean-Jacques a putut absolvi liceul în 1948, pentru a urma între 1948 și 1954 cursurile Facultății de Medicină din Cluj. În acei ani grei, studentul și apoi medicul neurolog s-a format la Cluj și București sub îndrumarea unor figuri ca Vlad Voiculescu, Oscar Sager, Arthur Kreindler, State Drăgănescu, Aurel Mareș, Alexandru Șoflete, Constantin Arsene. Școala românească de neurologie, întemeiată

de Gheorghe Marinescu, supraviețuise cataclismelor istorice și se relansase în pofida tuturor dificultăților. Jean-Jacques Askenasy se revendică de la această școală, alături de alte nume ilustre afirmate în țară și în lume, între care se numără Mihai Ioan Botez, Victor Ionășescu, Ion N. Petrovici, Mircea Steriade. Fapt simptomatic, discipolul de atunci, ajuns la rândul său maestru, păstrează o vie amintire pioasă tuturor celor de la care a învățat ceva fundamental, începând cu Vlad Voiculescu și Oscar Sager.

Dar Istoria își continuase agresiunea și în perioada – fastă pentru studentul și tânărul medic neurolog Jean-Jacques Askenasy – de după 1948, când regimul comunist părea că-l lasă în pace, ocupat cum era cu lupta de clasă, cu excluderea, disciplinarea și chiar nimicirea altor categorii sociale. Când, la ora 8:07 a zilei de 31 octombrie 1972, a aterizat la Lod, Jean-Jacques Askenasy nu era un imigrant oarecare, ci obiectul unei tranzacții comerciale reușite între Republica Socialistă România și statul Israel. Ca alți 280.000 de cetățeni români de origine evreiască, el fusese vândut pe valută forte, într-o acțiune biopolitică și economică fără precedent (o combinație de eugenism, rasism și comerț exterior). În cazul lui, fusese însă nevoie până și de intervenția Goldei Meir pe lângă Nicolae Ceaușescu, o dovadă în plus că acele tranzacții comerciale nu erau guvernate de logica mâinii invizibile, ci de lipsa de logică a mai multor mâini, forțe și persoane invizibile ori cel puțin obscure. Povestea acestei plecări rocambolești, adevărat scenariu de film cu spioni din epoca Războiului Rece, susținută de documentele păstrate în Arhiva CNSAS și consultate de eroul nostru picaresc, a fost spusă de el însuși în cartea